

УДК 599:616.988.21

ДИНАМІКА ЕПІЗООТІІ СКАЗУ 1998–2009 РОКІВ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ігор Підірка

Черкаська обласна санітарно-епідеміологічна станція (м. Черкаси, Україна)

Адреса для зв'язку: І. Підірка; Черкаська обласна санітарно-епідеміологічна станція; вул. Волкова, 3, м. Черкаси, 18005 Україна; e-mail: opasniki@oblises.ch.ua

Динаміка епізотії сказу 1998–2009 років у Черкаській області. — Підірка І. — Розглянуто багаторічну і сезонну динаміку перебігу та особливості епізотичного процесу сказу на Черкащині у 1998–2009 рр. Визначено видовий склад ссавців, задіяних в циркуляції та передачі вірусу. Висловлено припущення щодо ролі котів як одного з основних носіїв вірусу і акцентовано увагу на можливість розвитку «міського» типу сказу в умовах довготривалої епізотії.

Ключові слова: сказ, епізотія, природні осередки, циркуляція вірусу, Черкащина.

Dynamics of rabies epizootic of 1998–2009 in the Cherkasy oblast. — Pidirka I. — Long-term and seasonal dynamics of the course and peculiarities of the epizootic process of rabies in Cherkasy Oblast in 1998–2009 are considered. A species composition of mammals involved into circulation and transmission if the virus is determined. A presumption concerning the role of cats as one of the main carriers of the virus is given; an accent at opportunity of development of “urban” type of the rabies in conditions of long-term epizootic is done.

Key words: rabies, epizootic, feral herd infections, virus circulation, Cherkassy region.

Вступ

На Черкащині більше 10 років триває інтенсивна епізотія сказу, що охопила практично всю територію області. За період 1998–2009 рр. зареєстровано 1115 випадків загибелі тварин, з них 414 — диких звірів. Природні осередки цієї інфекції, в основному, підтримуються за рахунок популяції лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*), яка є основним резервуаром вірусу сказу в довкіллі і чисельність якої (за даними щорічної таксації) перевищує епізотично безпечний рівень в більшості адміністративних районів.

В циркуляції збудника як в природних, так і антропогенних біотопах були задіяні наступні види тварин: дикі тварини — лисиці, борсуки, єнотоподібні собаки, куниці, видри, ласки, тхори і їжаки; домашні та сільськогосподарські тварини — пси, коти, ВРХ, ДРХ, коні, свині та фретки. Основний відсоток (91,3 %) склали лисиці, пси, коти і ВРХ. За останні 5 років, станом на 01.01.2010 р. в області зареєстровано 52 зони стійкого неблагополуччя зі сказу, де було виявлено більше двох випадків загибелі тварин, в тому числі і в м. Черкаси.

Дані багаторічних спостережень

Слід відзначити, що багаторічні дані спостережень (20 років і більше) свідчать про наявність так званих 12-річних циклів росту і зниження захворюваності сказом тварин.

Підйоми відмічалися упродовж трьох періодів — 1978–1979, 1989–1990, 2002–2003 рр.

Загальна кількість виявлених випадків сказу у ці роки була наступною:

- 1978–1979 роки (38 та 98 випадків за рік, відповідно);
- 1989–1990 роки (66 та 65 загиблих тварин за рік);
- 2002–2003 роки (81 та 187 випадків за рік).

Протягом наступних 4–5 років відбувалися спади з реєстрацією спорадичних випадків сказу, які в подальшому закінчувалися черговою епізоотією, що тривала 3–4 і навіть більше років. Динаміку захворюваності в останні роки ілюструє діаграма (рис. 1).

Спад інтенсивності епізоотичного процесу у 2004 р. міг бути спричинений гідрометеорологічними умовами, що склалися в зимовий період, коли льодяна кірка, яка утворилася взимку трималася до пізньої весни, та призвели до значного скорочення чисельності дрібних ссавців і, як наслідок, зменшення популяції лисиці звичайної.

Зниження кількості загиблених від сказу тварин у 2009 році можна пояснити проведенням у 2007–2008 рр. пероральної імунізації диких хижих звірів, хоча в цілому спостерігається чітка тенденція до поступового зростання випадків реєстрації хворих на сказ тварин.

Звертають на себе увагу і збіги періодів розвитку і депресії вогнищ сказу на Черкащині та в інших регіонах. Зокрема, дані для Луганщини засвідчують згасання вогнищ у 2002 р. для диких ссавців і потужну депресію 2004 р. для свійських (Загороднюк, Коробченко, 2007). При цьому роки спаду загальної активності зоонозу на Луганщині йшли зразу за роками оральної імунізації диких звірів. Дослідження антропоургічних вогнищ сказу на Харківщині показало значне зростання частоти реєстрацій сказу в 2002–2003 рр. (Наглов, Обоскалова, 2005).

Сезонність захворюваності тварин на сказ

Привертає увагу сезонна захворюваність тварин на сказ. Такі дані для Черкащини за останні 7 років (2003–2009) наведено в графіку (рис. 2).

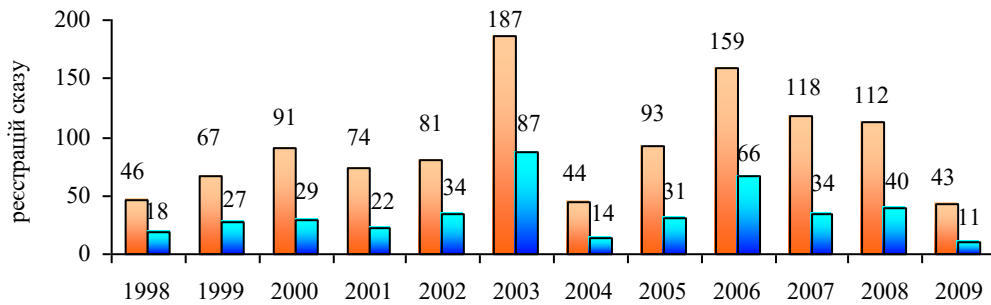

Рис. 1. Захворюваність на сказ тварин по Черкаській області у 1998–2009 рр. Перше значення (рожеві стовпчики) — всього зареєстровано тварин, друге (блакитні стовпчики) — диких тварин.

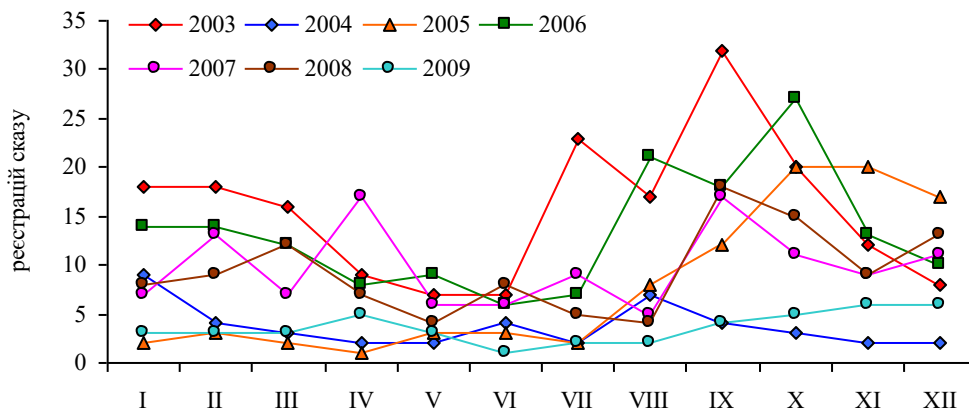

Рис. 2. Розподіл випадків виявлення сказу серед ссавців на території Черкащини за місяцями року (показано динаміку кількості випадків за кожний рік окремо, упродовж 2003–2009 рр.).

В осінній період, як правило, відбувається щорічний сезонний підйом зареєстрованих випадків сказу серед тварин з подальшим зниженням на початку наступного року. Це може бути спричинено, в першу чергу, інтенсивним процесом розмноження лисиці звичайної у весняний період, ростом щільності її популяції і, як наслідок, підвищенням кількості особин, що можуть бути задіяні в епізоотичному процесі з подальшим розповсюдженням зоонозу на інші види тварин.

Сезонність захворювання на сказ з виразним піком у осінньо-зимовий період зареєстрована за матеріалами для східних областей України (Коробченко, 2006), на основі чого була запропонована гіпотеза антропогенної трансмісії зоонозу шляхом передачі його від лисиць до бродячих і мисливських псів. Щоправда, для Луганщини (Коробченко, 2006) цей пік визначено з точністю до кварталу (аналіз поквартальних даних), проте у кожному разі в Придніпров'ї пік сезонної активації явно зміщений назад, на кінець II кварталу (див. рис. 2).

Видовий склад ссавців у епізоотичному процесі

На діаграмі (рис. 3) наведено види тварин, загибель яких від сказу зареєстровано під час епізоотії на Черкащині у 1998–2009 рр. Щодо видового складу ссавців, задіяних в епізоотичному процесі, слід відмітити наступні особливості:

- 1) основну частку зареєстрованих носіїв рабчної інфекції складають лисиці;
- 2) ріст захворюваності серед домашніх та свійських тварин спостерігається в роки більш інтенсивної епізоотії сказу в природі;
- 3) спостерігається чітка тенденція до збільшення випадків сказу серед котів та сільськогосподарських тварин, в першу чергу, серед ВРХ;
- 4) зменшується роль собак, як тварин задіяних в епізоотичному процесі.

Починаючи з 2000–2001 рр., відбувається поступовий перехід до «міського» типу сказу, про що свідчить реєстрація випадків загибелі тварин у мм. Черкаси, Умань, Ватутіне та районних центрах області: Драбів, Золотоноша, Кам'янка, Канів тощо. Слід відзначити, що в м. Черкаси у 2006 р. зареєстровано 7 випадків сказу серед тварин, а у 2007 — 5, хоча перші випадки «міського» типу сказу почали реєструватися ще в 2001–2002 роках.

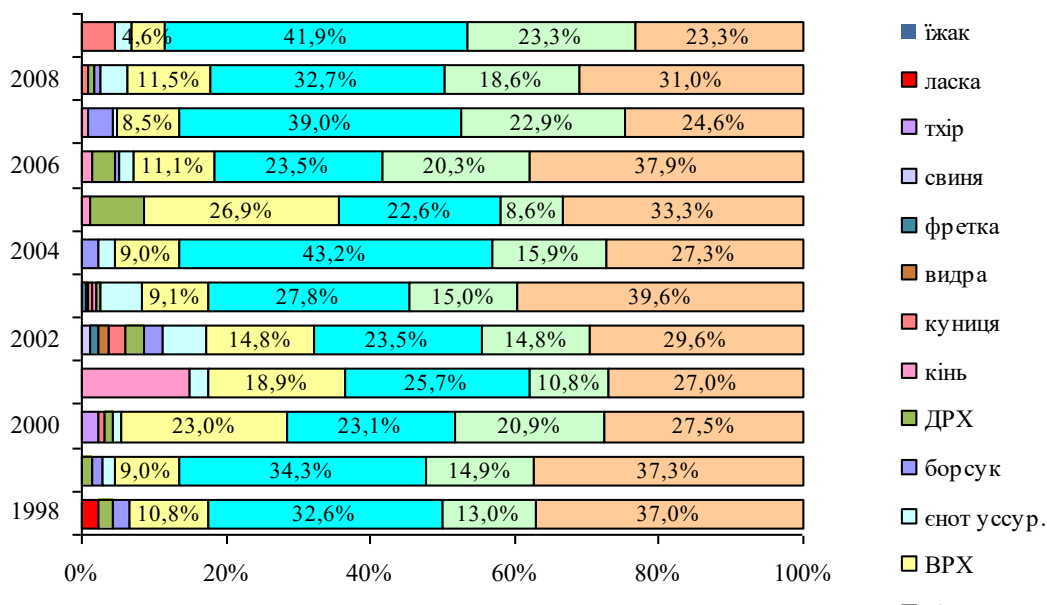

Рис. 3. Видовий склад основних видів ссавців, задіяних в епізоотичному процесі.

В умовах довготривалої епізоотії зростає роль котів як одного з основних носіїв вірусу сказу: від 23–34 % від усіх випадків у першій третині періоду досліджень до 33–42 % в останні роки (див. рис. 3). Це потребує додаткового вивчення і впровадження в практику їх обов'язкової імунізації з метою запобігання захворюванню.

У зв'язку з формуванням стійких вогнищ сказу антропоургічного типу та збереженням стійких силватичних вогнищ є необхідним постійний моніторинг зоонозу як серед диких так і серед свійських тварин. Основою контролю зоонозу, окрім власне моніторингу, має бути проведення профілактичних заходів, включаючи імунізацію диких, здичавілих і свійських тварин. Разом з ретельним епідеміологічним розслідуванням кожного випадку це зумовить зниження антирабійних призначень (Могилевский, 2009).

Висновки

Основними особливостями епізоотії сказу, що триває на території Черкащини були:

- 1) висока інтенсивність епізоотичного процесу у 1998–2009 роках з поступовим наростанням кількості виявлених хворих на сказ тварин і чітко визначеними 12-річними циклами;
- 2) основним видом-носієм рабійної інфекції залишалася лисиця звичайна;
- 3) широкий видовий склад тварин, задіяних в епізоотичному процесі, хоча фоновими видами у всі роки були лисиці, собаки, коти та ВРХ;
- 4) зростання ролі котів як одного з основних носіїв вірусу сказу;
- 5) яскраво виражена сезонна захворюваність серед тварин;
- 6) поступовий перехід до «міського» типу сказу;
- 7) тривала (2–3 роки і більше) циркуляція вірусу сказу в міських населених пунктах.

Література

- Загороднюк І., Коробченко М. Поширення та динаміка епізоотій сказу в популяціях ссавців на Луганщині // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. — 2007. — Вип. 45. — С. 127–138.
- Коробченко М. Динаміка появи *Lyssavirus* у містах: антропогенна трансмісія з природних вогнищ // Сучасні екологічні проблеми та молодь III. — Запоріжжя, 2006. — Част. 4. — С. 72–75.
- Могилевский Б. Ю. Практическая рабиология с практикумом по антирабическим назначениям. — Херсон: Наддніпряночка, 2009. — 248 с.
- Наглов В., Обоскалова Д. Особливості сказу тварин у містах Харківської області // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія. — 2005. — Вип. 17. — С. 67–79.